

ПРАВОВИЙ ГАЗЕТНИЙ ДИСКУРС: ОЗНАКИ, ФУНКЦІЇ, ПІДВИДИ

Ó Кость С., 2014

Проаналізовано правовий газетний дискурс, зокрема, окреслено дефініцію поняття “правовий газетний дискурс”; виділено його ознаки; охарактеризовано функції, які виражають сутність і суспільне призначення правового дискурсу в газетній продукції; виокремлено підвиди правового газетного дискурсу, який найчастіше розглядає судові справи.

Ключові слова: правова комунікація, право, правовий газетний дискурс, засоби масової інформації.

S. Kost’

LEGAL NEWSPAPER DISCOURSE: INDICATIONS, FUNCTIONS, SUBSORTS

The article deals with the legal newspaper discourse, particularly the definition of the concept “legal newspaper discourse” is emphasized; its features are outlined; the functions which express the essence and social purpose of legal discourse in newspaper production are characterized; the subtypes of legal newspaper discourse that is often devoted to trying a case are distinguished.

Key words: legal communication, law, legal newspaper discourse, mass media.

C. Кость

ПРАВОВОЙ ГАЗЕТНЫЙ ДИСКУРС: ПРИЗНАКИ, ФУНКЦИИ, ПОДВИДЫ

Проанализировано правовой газетный дискурс, в частности очерчено дефиницию понятия “правовой газетный дискурс”; выделены его признаки; охарактеризованы функции, выражающие сущность и общественное назначение правового дискурса в газетной продукции; выделены подвиды правового газетного дискурса, которые зачастую посвящены рассмотрению судебных дел.

Ключевые слова: правовая коммуникация, право, правовой газетный дискурс, средства массовой информации.

Постановка проблеми. Правові відносини, право є тією сферою діяльності, які найбільше відчують потребу в спеціальних засобах інформаційного обміну. Без них сьогодні неможливо уявити функціонування правової системи суспільства. Газети та інші друковані засоби масової інформації виступають посередниками, за допомогою яких реалізуються зв'язки між правовими структурами та громадянами суспільства, крім того, вони здійснюють вплив на суспільство, його стан та розвиток.

Правовий дискурс сучасних ЗМІ України виконує особливу роль у забезпеченні свободи слова у державі, становленні національного інформаційного простору. Актуальним сьогодні є вивчення правового дискурсу в аспекті переконання та спонукання до правових дій.

Дослідження можливостей правового дискурсу є необхідним для глибшого розуміння як загалом нових процесів, які відбуваються у правовій сфері суспільства, так і тих чинників, які впливають на ефективність публічної діяльності правників.

Мета і завдання дослідження. Мета розвідки полягає в аналізі ознак, функцій і підвидів правового дискурсу, який побутує в українських газетах.

Для досягнення мети потрібно виконати такі завдання:

- 1) окреслити значення терміна “правовий газетний дискурс”;
- 2) виділити ознаки правового газетного дискурсу;
- 3) охарактеризувати функції, які виконує правовий дискурс у газетах;
- 4) виділити підвиди правового газетного дискурсу, що розглядає судові справи.

Стан дослідження. Результати досліджень окресленої проблематики знаходимо у працях Т. А. ван Дейка, М. Вебера, Ю. Габермаса, Ф. Бацевича, Г. Почепцова, А. Єрмоленка, Й. Стерніна. В українській науці – це праці І. Гумовської, С. Зархіної, В. Здоровеги, В. Іванова, В. Калюжної, С. Квіта, Н. Кожині, Н. Коваль, Н. Кравченко, О. Кузнецової, В. Кулика, Є. Кучумової, Г. Почепцова, Т. Радзієвської, В. Різуна, К. Серажим, С. Сливки, Ю. Сороки, І. Стецули, А. Токарської, А. Трофімової, І. Чудовської-Кандиби, В. Шкляра та ін.

Проте ці автори не вивчали функціонування правового газетного дискурсу. А він з-поміж інших дискурсів (політичного, економічного тощо) заслуговує на увагу у зв'язку із різною його інтерпретацією, патогенністю, що, своєю чергою, впливає на громадську думку соціуму.

Виклад основних положень. Джерелом для виникнення правового газетного дискурсу здебільшого є конфлікт інтересів, спричинений суб'єктами права. Об'єктами правовідносин виступають матеріальні (речі, гроші, цінні папери, фізичний стан і поведінка суб'єктів), духовні (честь, гідність людини, духовні цінності) та інші соціальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини. Основна причина протиправної поведінки людини пов'язана з різноманітними суперечностями, які зумовлюють дестабілізацію нормального функціонування соціального середовища та людини. Загострення цих суперечностей і спричиняє правопорушення [3, с. 50, 53].

Правовий газетний дискурс – це текст, пов'язаний з екстралінгвістичними чинниками (прагматичними, соціокультурними, психологічними); система правових цінностей, стереотипів правової поведінки, правових традицій, прийнятих волею уряду, членами певної спільноти, що використовується для регулювання їхньої діяльності; діяльність, пов'язана із її висвітленням на сторінках ЗМІ [4, с. 228; 1, с. 1101].

Виділимо такі ознаки правового газетного дискурсу:

- правовий дискурс, як і право, є результатом суспільного розвитку;
- правовий дискурс відповідає ідеалам справедливості і свободи;
- правовий дискурс має нормативний характер; він є основним регулятором суспільних відносин у державно організованому суспільстві;
- правовий дискурс має інтелектуально-вольовий характер, тому що правові норми, які висвітлює правовий газетний дискурс, є виявленням волі, свідомості домінуючої частини населення або усього народу;
- правовий дискурс є посередником, за допомогою якого виконується право, забезпечується можливість застосування державного примусу;
- через правовий дискурс здійснюється формальна визначеність права, тобто надання йому офіційної форми виразу через закони та інші нормативні акти.

Правовий дискурс у друкованих ЗМІ, зокрема газетах, поєднуючи особливості права і журналістики, виконує певні функції. Функції правового дискурсу реалізуються внаслідок діяльності газет, яка впливає на свідомість і поведінку населення. Під функціями правового газетного дискурсу розуміємо “цілеспрямовану журналістську діяльність, тісно пов'язану з принципами, що має загальний закономірний характер” [2, с. 100]. Функції виражають сутність, суспільне призначення правового дискурсу, визначають його роль як регулятора суспільного життя.

Отже, функції правового дискурсу у газетах такі:

1) функція інформування є найважливішою функцією, яка впливає із завдань і призначення ЗМІ, адже, як зазначає В. Лизанчук: "...інформація життєво необхідна для існування й ідентифікації, і суспільства загалом. І кожна людина, і все суспільство споживають, сприймають, зберігають, обробляють, опрацьовують інформацію і передають її. Рівень розвитку суспільства в той чи інший період визначається, зокрема, і рівнем його інформованості" [2, с. 101–102]. За допомогою правового дискурсу журналіст не лише інформує про новини зі сфери права, а й повідомляє читачам певні думки, враження, оцінки подій, вчинків, поведінки окремих осіб тощо. Ідеальний правовий дискурс повинен створюватися на основі правдивого показу соціально значущих правових подій. Основними умовами функції інформування правового дискурсу є об'єктивність і правдивість у висвітленні правової інформації;

2) регулятивна функція правового дискурсу полягає у запровадженні певних правил поведінки. Ця і наступна охоронна функції є виявом однієї властивості права – бути регулятором суспільних відносин. Саме через наявність цієї властивості право, і відповідно правовий дискурс, мають значну інструментальну цінність – вони є необхідним і корисним для суспільства феноменом, важливою складовою нормативної основи його життя. Правовий дискурс, регулюючи суспільні відносини, сприяє правильному поєднанню інтересів особи і суспільства загалом [3, с. 40];

3) охоронна функція правового дискурсу полягає у застосуванні заходів юридичного захисту та юридичної відповідальності;

4) функція вираження і формування громадської думки. Громадська думка висловлюється з приводу того правового явища чи факту, про який громадськість поінформована. Тому важливо оперативно, точно, правдиво, повно розповісти про правові факти, події, явища, які хвилюють громадськість, викликають інтерес. Це приведе до потрібної кореляції різних думок, допоможе знайти потрібні координати у суспільно-політичному житті. Одним із найважливіших завдань преси є оперативно і всебічно своїми засобами через правовий дискурс висвітлювати правові події суспільного життя з метою створення оптимістичної, позитивно цілеспрямованої громадської думки і в такий спосіб активно впливати на хід суспільного життя, тобто доносити до свідомості безіменних читачів зрозумілі і точні формули найважливіших правових цінностей, скеровувати їхню волю у правове русло [2, с. 106–107]. Центральною ланкою у процесі формування і відображення громадської думки у правовому газетному дискурсі є журналіст, ефективність діяльності якого ґрунтується на фаховому рівні аналізу правових подій, явищ, глибокої обізнаності у назрілих правових проблемах суспільного життя;

5) пропагандистська функція правового газетного дискурсу зумовлена нагальною потребою дохідливо роз'яснювати теоретичні і практичні проблеми права, питання становлення і утвердження національних правових цінностей, правової культури, функціонування правових норм у суспільних відносинах. В. Лизанчук наголошує на тому, що "...логіка формування морально здорового, правового демократично-гуманістичного суспільства така, що його стан залежить від національного духу кожної особистості" [2, с. 110]. Тому правова інформація у ЗМІ, зокрема у газетах, повинна бути спрямована не лише на інформування читачів, а й на формування у них моральних чеснот, турботу про духовний стан людини і суспільства. Журналісти несуть моральну відповідальність за виховання людей, тому вони за посередництвом правового дискурсу не повинні пропагувати насилля, ворогування, ненависть, "тваринні" людські інстинкти, а навпаки, покликані сприяти утвердженню гуманістичних ідеалів, національних цінностей та загальноприйнятих прав людини;

6) агітаційно-організаторська функція правового газетного дискурсу полягає насамперед в агітаційному впливі правового дискурсу на вироблення правової соціальної орієнтації людей, формування правового мислення, правової свідомості, спонукання до ефективних правових дій, а не лише у безпосередній організації поведінки людей, їх мобілізації на вирішення конкретних правових життєво-практичних питань.

Ефективність здійснення агітаційно-організаторської функції правового газетного дискурсу залежить від поєднання у ньому раціонального, емоційного, логічного, психологічного чинників. Реалізується ця функція у таких напрямках: обговорення законів Верховної Ради України, президентських указів, урядових рішень; критика недоліків правової сфери [2, с. 113].

Позитивний агітаційно-організуючий ефект має такий газетний правовий дискурс, у якому наявне правдиве інформування, об'єктивна інтерпретація правових фактів, подій і явищ навколишньої дійсності;

7) просвітницько-педагогічна функція правового газетного дискурсу виявляється у тому, що, читаючи газетні матеріали на теми права, читачі можуть поповнювати свої знання і здобувати нові відомості в галузі права, виховувати у собі правову культуру та розширювати правосвідомість;

8) виховна функція правового дискурсу спрямована на формування і розвиток правової культури громадян. Під впливом прочитаної публікації на тему права деякі читачі переосмислюють свої уявлення, погляди, думки, позиції, правила поведінки. Тобто так здійснюється безпосередній виховний вплив на комуніканта. Крім того, правовий газетний дискурс сприяє активізації громадської думки стосовно певних правових проблем. І у цьому випадку громадська думка виступає діяльним чинником виховного процесу.

Для ефективної реалізації виховної функції журналіст повинен описувати правові події переконливо, аргументовано, ненав'язливо, довірливо, осмислено, емоційно, настільки, щоб заповнити увагу читача. Проте потрібно мати на увазі, що грандіозний вплив саме цієї функції значно підвищує і соціальну відповідальність журналістів, що повинно стимулювати їх ретельно продумувати кожне своє слово;

9) функція спілкування полягає у тому, що правовий газетний дискурс стимулює міжособистісне спілкування: пропонує теми для бесід, викликає обмін думками, інколи прочитані матеріали стають темою для обговорення у сім'ї, колі друзів, трудовому колективі. Окрім того, саме правовий газетний дискурс налагоджує комунікацію між суб'єктами права та громадськістю.

Характерними ознаками функцій є взаємопроникнення, взаємодія і взаємозалежність. Відтак в одному правовому дискурсі нерідко спостерігаємо реалізацію одночасно кількох різних функцій.

Найчастіше газетний правовий дискурс розглядає судові справи. З огляду на це, виділяємо десять підвидів судового правового дискурсу:

1. Дискурс прокурора. Наприклад: *“Під час прес-конференції, за інформацією Rzeczpospolita, М. Пишибил заявив, що його відомство має право прослуховувати телефонні розмови журналістів, які займаються розслідуванням обставин катастрофи президентського літака. Необхідність прослуховування мобільних телефонів журналістів прокурор пояснив тим, що діяльність ЗМІ перешкоджає веденню офіційного розслідування. За словами М. Пишибила, журналістів, що вносять плутанину у загальну картину розслідування, могли спонсорувати іноземні розвідслужби”*. (Дзеркало Тижня (далі – ДТ), 9 січня 2011 року).

2. Дискурс адвоката. Наприклад: *“Ігора Зварича спонукали підписати протокол про завершення досудового слідства, мотивуючи це тим, що якщо заступник генерального прокурора Віталій Щоткін на брифінгу повідомив інформацію про завершення досудового слідства у справі І. Зварича, то слідчі не мають іншого вибору, як закінчити досудове слідство у зазначеній справі”*, — сказала адвокат”. (ДТ, 15 січня 2010 року).

3. Дискурс підсудного. Наприклад: *“Підсудний висловив упевненість, що прокурори не оперували даними судового слідства”*. (ДТ, 22 січня 2010 року).

4. Дискурс судді. Наприклад: *“Суддя визнала Мавроді винним у несплаті штрафу в одну тисячу рублів і присудила штраф у подвійному розмірі — дві тисячі”*. (ДТ, 5 грудня 2009 року).

5. Дискурс потерпілого або його представника. Наприклад: *“За словами потерпілих, причетні до катувань особи досі працюють у правоохоронних органах, і їхня кар'єра успішна. Один із колишніх працівників міліції, причетний до нелюдського поводження з паном ... роками, зменшився вплив на суддів з боку керівництва судів”*. (ДТ, 9 листопада 2009 року).

6. Дискурс позивача або його представника. Наприклад: *“Усі позивачі оцінювали свою честь і гідність у суму, сплативши яку, колектив мав би розійтися по домівках, а газету – закрити. На видання, що обливають брудом, скарг до суду не подавали. Як сказав один скривджений підприсмець: “Їх тільки зачепи — вони вже лайна не пошкодують!”*. (ДТ, 4 листопада 2009 року).

7. Дискурс уповноважених органів державного управління, профспілок, підприємств, установ. Наприклад: *“МВС України потерпає від браку фінансування, на фоні чого нове антикорупційне законодавство може призвести до проблем у забезпеченні оперативної діяльності міліції, заявив в коментарі для “Дзеркала тижня” Анатолій Онищук, голова профспілки*

атестованих працівників органів внутрішніх справ України. “Незрозуміло чому з необхідних 22 мільярдів річних видатків на утримання МВС виділяється лише дві п’ятих частини? Це при тому, що 11 червня 2009 р. Верховна Рада прийняла справедливий, але надзвичайно жорсткий, “драконівський” закон у плані регулювання суспільних відносин у сфері боротьби із корупцією. Спонсорська допомога держорганам розцінюватиметься як корупційне діяння”, — заявив Онищук”. (ДТ, 26 грудня 2009 року).

8. Дискурс представників громадських і трудових колективів. Наприклад: “Як зазначав у листі один із депутатів міської ради, “рівень знання предмета” прибулих “фахівців” довів до шоку колектив підприємства... Вони переважно не консультують, а самі навчаються у фахівців пароплавання, з огляду на те, що до прибуття сюди не бачили ні коносаментів, ні дисбурсментських рахунків і не можуть відрізнити штовхач від буксира”. (ДТ, 22 березня 2008 року).

9. Дискурс близьких родичів, опікунів або піклувальників. Наприклад: “Пригадую, підходимо до першої жінки, що торгувала за крайнім столиком, і пояснюємо: “Ми збираємо допомогу для дітей-сиріт...” “Я сама виховую сироту, і ніхто мені не допомагає, – відрізала вона. – Тож йдіть собі в інше місце” (ДТ, 28 січня 2008 року).

10. Правовий дискурс журналіста. Наприклад: “Судову практику розгляду справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, узагальнив Верховний Суд України. Судова палата в цивільних справах ВСУ обговорила судову практику розгляду справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю щодо юридичних та фізичних осіб”. (ДТ, 15 січня 2010 року).

Змістовним підґрунтям для правового газетного дискурсу є позиціоновані теоретико-правові основи універсальної комунікативної діяльності правників на основі сформованого загального розуміння права “...як специфічного різновиду інтерсуб’єктивної комунікативної діяльності членів суспільства, результати якої об’єктивуються у правовій культурі, у соціальних інститутах, у правових текстах і втілюються у правосвідомості, правових нормах і правових відносинах, що утворюють єдину правову структуру” [5, с. 9]; розвиток комунікативної концепції права та галузевої правової комунікації, що мають важливе значення для удосконалення законодавчої бази, регулювання комунікативних відносин, оптимізації професійної та масової комунікативної діяльності юристів, працівників правоохоронних органів.

Конструювання нової правової системи, функціонування якої забезпечується через комунікацію, спирається на ідею, яка є визначальною: ідеальний правовий дискурс ґрунтується на ідеї демократії і справедливості, що має інтерсуб’єктивне значення [5, с. 8].

Висновки. Отже, у роботі виділено такі ознаки правового дискурсу: правовий дискурс є результатом суспільного розвитку; відповідає ідеалам справедливості та свободи; має нормативний характер; є основним регулятором суспільних відносин у державно організованому суспільстві; має інтелектуально-інформаційний характер; є посередником, за допомогою якого право втілюється у життя, забезпечується можливість застосування державного примусу.

У газетах правовий дискурс виконує такі функції: інформативну, регулятивну, охоронну, вираження і формування громадської думки, пропагандистську, агітаційно-організаторську, просвітницько-педагогічну, виховну, функцію спілкування.

Досконалими є такі правові газетні дискурси, у яких комунікант точно (адекватно) сприймає й інтерпретує смислову інформацію відповідно до комунікативних намірів автора правового газетного дискурсу.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) В 27 / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.–Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2009. – 1736 с. 2. Лизанчук В. Основи радіожурналістики: підруч. / В. Лизанчук. – К.: Знання, 2006. – 628 с. 3. Правознавство / за заг. ред. П. Д. Пилипенка. – Львів, 2003. – 592 с. 4. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів; словосполучень / уклад: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. 5. Токарська А. С. Комунікація у праві та правоохоронній діяльності / А. С. Токарська // Львівський юридичний інститут МВС України. – Львів, 2005. – 284 с.